

Література

1. Лотман Ю. М. Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII – начало XIX века). – Санкт-Петербург: Искусство – СПб, 1994. – 758 с.
2. Отрывки из воспоминаний: Пухальский В.В. Записки о моей жизни. Со «Вступительной статьей» А.А. Альшванга и «От редактора» Г. М. Когана. – Государственный Дом-музей П.И. Чайковского, Клин (ГДМЧ, ДМЗ, № 75/2).
3. Пухальский В. В. Записки о моей жизни. Рукопись / В. В. Пухальский. – Государственный Дом-музей П.И. Чайковского, Клин (ГДМЧ, ДМЗ, № 40).
4. Пухальский В. В. Записки о моей жизни. Рукопись (продолжение) / В. В. Пухальский. – Государственный Дом-музей П.И. Чайковского, Клин (ГДМЧ, ДМЗ, № 40).
5. Тышко С. В., Мамаев С.Г. Странствия Глинки. Комментарии к «Запискам»: в 4 ч. / С. В. Тышко, С.Г. Мамаев. – Часть I: Украина. – К.: Задруга, 2000. – 221 с.
6. Городской театр [Электронный ресурс]: сайт В. Г. Воложинского. – Минск: Минск старый и новый. – Режим доступа: <http://minsk-old-new.com/minsk-2962.htm> (20.07.2016).
7. История театра оперы и балета консерватории [Электронный ресурс]: сайт – Санкт-Петербург: Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н. А. Римского-Корсакова. – Режим доступа: <http://www.conservatory.ru/node/207> (20.07.2016).

References

1. Lotman, Yu.M. (1994). Talks about Russian culture. Life style and traditions of Russian notables (XVIII – early XIX century). Sankt-Peterburg: Iskusstvo [in Russian].
2. Kogan, G.M. (Ed.). Fragments of the memories: V.V.Pukhalskiy. Notes about my life. Gosudarstvennyy Dom-muzey P.I. Chaykovskogo, Klin (GDMCh, DM3, № 75/2) [in Russian].
3. Pukhalskiy, V.V. Notes about my life. Manuscript. Gosudarstvennyy Dom-muzey P.I. Chaykovskogo, Klin (GDMCh, DM3, № 40) [in Russian].
4. Pukhalskiy, V.V. Notes about my life. Manuscript (continuation). Gosudarstvennyy Dom-muzey P.I. Chaykovskogo, Klin (GDMCh, DM3, № 40) [in Russian].
5. Tyshko, S.V., & Mamaev, S.G. (2000). Trips of Glinka. Comments to «Notes». Part I: Ukraine. Kyiv: Zadruga [in Russian].
6. Site of V.G. Volozhinsky. Minsk: Minsk old and new. (20.07.2016). Town theatre. Retrieved from <http://minsk-old-new.com/minsk-2962.htm> [in Russian].
7. Site. Sanct-Peterburg: Sankt-Peterburg State Conservatory after N.A. Rimskyi-Korsakov. (20.07.2016). History of the Opera and Ballet Theatre Conservatory. Retrieved from <http://www.conservatory.ru/node/207> [in Russian].

УДК 792.97:056.26

*Соболевська Світлана Олександрівна,
аспірант кафедри культурології та
культурно-мистецьких проектів Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
lanas2930@yandex.ua*

АМАТОРСЬКИЙ ТЕАТР ЛЯЛЬОК У ТВОРЧІЙ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Мета роботи – розгляд питання формування культури особистості, здатної до креативної та творчої роботи за допомогою аматорського театру ляльок. Враховуючи потенційні можливості дітей та особливості вихованців на прикладі театру-студії «Казкарік» Житомирської загальноосвітньої школи-інтернату №1 для дітей з вадами зору, окреслено особливості різнобічного розвитку дітей з обмеженими можливостями засобами театру ляльок. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні методу синтезу виховання і гри у аматорському театрі ляльок, методу спостереження за формуванням особистості обдарованої дитини з обмеженими можливостями. **Наукова новизна роботи** визначається важливістю культурної творчості у роботі з дітьми, що мають вади здоров'я. Зокрема, використанням у аматорському театрі ляльок різноманітних театральних прийомів, які допоможуть дітям з обмеженими можливостями адаптуватись до оточуючого світу, розкрити потенціал особистості. **Висновки.** Засобами театрального мистецтва для дітей створюється особли-

ве середовище, в якому підкреслюється важливість індивідуальності кожного учасника. Дітям з обмеженими можливостями, які задіяні в аматорському театрі ляльок, легше інтегруватися у соціум.

Ключові слова: культурна творчість, театр ляльок, терапія мистецтвом, дитяча творчість, соціалізація дітей з обмеженими можливостями.

Соболевская Светлана Александровна, аспирант кафедры культурологии и культурно-художественных проектов Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Самодетельный театр кукол в творческой самореализации детей с ограниченными возможностями

Цель работы – рассмотрение вопроса формирования личности, способной креативно и творчески работать при помощи самодетельного театра кукол. С учетом потенциальных возможностей детей и особенностей воспитанников на примере театра-студии «Казкарик» («Сказочник») Житомирской общеобразовательной школы-интерната №1 для детей с дефектами зрения, затрагиваются особенности разностороннего развития детей с ограниченными возможностями посредством театра кукол. **Методология исследования** заключается в применении метода синтеза воспитания и игры в любительском театре кукол, метода наблюдения за формированием личности одаренного ребенка с ограниченными возможностями. **Научная новизна работы** определяется важностью культурного творчества в работе с детьми, которые имеют проблемы со здоровьем. В частности, использованием в любительском театре кукол разнообразных театральных приемов, которые помогут детям с ограниченными возможностями адаптироваться к окружающему миру, раскрыть потенциал личности. **Выводы.** Средствами театрального искусства для детей создается особая среда, в которой подчеркивается важность индивидуальности каждого участника. Детям с ограниченными возможностями, которые задействованы в любительском театре кукол, легче интегрироваться в социум.

Ключевые слова: культурное творчество, театр кукол, терапия искусством, детское творчество, социализация детей с ограниченными возможностями.

Sobolevska Svitlana, postgraduate of the Culturology and cultural art projects, The National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Amateur puppet-show in creative self-realization of children with limit possibilities

Purpose of Article. In the article the author examines the issue of forming personality capable of creative work in the future by the amateur puppet-show. On the example of theatre-studio «Kazkaryk» («Tale-taller») Zhytomir general educational-boarding-school №1 for children with eyes problem, the potential possibilities of children and features of pupils and the features of scalene development of children with limit possibilities by means of the puppet-show are analysed. **Methodology.** The methodology of the article uses the method of synthesis of education and game in an amateur puppet-show, the method of monitoring the formation of the personality of the gifted child with limit possibilities. **Scientific novelty.** The scientific novelty of work is determined by the importance of cultural creativity in working with children who have health problems. In particular, in an amateur puppet-show the using of a variety of drama techniques that will help children with limit possibilities to adapt to the world, to unlock the potential of the personality. **Conclusions.** A special environment is created by means of theatrical art for children. It emphasizes the importance of everyone. Children with limit possibilities, involved in the amateur puppet-show, easier integrate into the society.

Keywords: cultural work, puppet-show, art therapy, children work, socialization of children with limit possibilities.

Театральне мистецтво поряд із літературою, музичним та образотворчим мистецтвом виконує одну з найважливіших соціальних функцій. Воно здатне вплинути на почуття людини, сформувати особистість, що вмє співчувати і прагне до перетворень, здібну до креативної та творчої роботи.

Актуальність проблеми. Думається, активним і функціонально значимим культурним інститутом, який сприяє соціалізації, є театр ляльок. Цей традиційний засіб комунікації є не тільки джерелом розваги та інформації, а також значним культурним інститутом, який має життєву та творчу силу і відіграє важливу роль у суспільстві. Через театр ляльок людям прищеплюються загальноприйняті у суспільстві норми і цінності [5, 176]. І це особливо важливо саме у дитинстві під час становлення особистості, в такий період життя людини, протягом якого у її психіці та поведінці домінують так звані дитячі риси, що відрізняють дитину від дорослої людини [8, 588]. Саме у дитинстві в житті людини вперше з'являється театр, в якому головні ролі виконують ляльки.

Мета статті – розглянути особливості всебічного розвитку дітей з обмеженими можливостями за допомогою аматорського театру ляльок, враховуючи потенційні можливості дітей та особливості вихованців на прикладі театру-студії «Казкарик» Житомирської загальноосвітньої школи-інтернату №1 для дітей з вадами зору.

Питанням виховання духовної культури та естетичного розвитку дітей і юнацтва засобами театрального мистецтва за останні два десятиріччя було присвячено низку дисертаційних робіт. Зокре-

ма, серед них можна назвати праці Г. Єскіної «Формування ціннісних орієнтацій молоді засобами аматорського театру» (2001), М. Татаренко «Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами театрального мистецтва в умовах дозвілля» (2006), Л. Калініної «Розвиток естетичного смаку молодших школярів у діяльності аматорського дитячого театру ляльок» (2007), Є. Воропаєва «Психолого-педагогічні чинники креативності вихованців дитячих театральних студій» (2008).

Перша згадка про театр ляльок відноситься до IV сторіччя до нової ери та пов'язується з релігійними святами. У Давньому Єгипті за допомогою ляльок відтворювались міфи про загибель і воскресіння бога плодючості Осіріса. На Русі ляльки-божества – Коляда, Купала, Морена, Масляна – були учасниками свят, пов'язаних зі зміною пори року. У Давній Греції ляльки являли собою великі фігури, які називали «автоматами» і «оживляли» тільки у найбільш урочисті моменти релігійного дійства.

Пізніше лялькові вистави були популярні у багатьох країнах Європи, але у кожній з них діяв свій народний герой: в Італії – Пульчинелла, у Франції – Полішинель, в Іспанії – дон Кристобаль, в Німеччині – Касперле, в Англії – Панч. Галасливі, веселі, різкі, а часом й жорстокі – всі вони розважали народ, а своїм ставленням до влади, чортів і самої смерті вселяли у глядачів оптимізм. Суть вистав була незмінною, але постійно поповнювалась деталями в дусі часу і традицій. Народний театр мав успіх, і лялькарів почали запрошувати в аристократичні вітальні. На початку XIX сторіччя театр ляльок поступово увійшов у домашнє життя міської європейської родини. Спочатку глядачами аматорських вистав були малюки, а акторами – батьки. З середини XIX сторіччя театр ляльок розглядається не тільки як розвага, але і як дієвий педагогічний засіб розвитку духовного і творчого начала. У XX сторіччі з'являється безліч театрів ляльок, герої якого стають друзями дитини, вчать думати і порівнювати, відчувати і співчувати [6, 3-5].

Ляльковий театр – мистецтво синтетичне, він впливає на маленьких глядачів цілим комплексом художніх засобів. Під час показу спектаклів застосовуються і художнє слово, й наочний образ – лялька, і живописно-декоративне оформлення, і музика – пісня, музичний супровід. Діти бачать на ширмі знайомих і улюблених ляльок: ведмедика, зайчика, котика, собачку, які ожили, почали рухатись і говорити, стали ще принаднішими і цікавішими. [7, 3]. Можна погодитись з думкою створювача та керівника Музею театру ляльок А. Федотова, що в ляльковій виставі саме лялька є тим художнім інструментом, завдяки якому ідейний та емоційний зміст п'єси стає надбанням глядачів [15, 4]. У театрі ляльок юні глядачі з захопленням слідкують за ходом вистав, їх приваблюють казки та лялькові персонажі, бо основним заняттям дітей поки що є гра. Елемент гри дуже важливий у роботі з дітьми.

Загалом, як наголошує культуролог Т. Гриценко, вся культурна творчість – це гра: поезія, музика, художня творчість, мораль і усі можливі форми культури [4, 8]. Видатний педагог В. Сухомлинський відмічав, що у період дитинства процеси мислення повинні бути якомога тісніше пов'язані з живими, яскравими, наочними предметами навколишнього світу, адже емоційна насиченість сприйняття – це духовний заряд дитячої творчості [11, 3]. І наш сучасник, доктор психологічних наук В. Роменець зазначає, що гра з завданнями переходить у творчу дію, і це є важливим аспектом психічного розвитку людини [12, 47]. На його думку умови ігрової дії породжують уяву. Окрім того, дітям подобається самим обігрувати пісні та літературні сюжети, розігрувати дії з казок [1, 234]. Тож заняття у аматорському театрі ляльок, де відбувається синтез виховання і гри, перетворюються для дітей на справжнє свято. Особливо, якщо це діти з обмеженими можливостями, яким необхідна підтримка не тільки засобами, які лікують тіло, а й мистецтвом, яке лікує душу.

Якщо зробити екскурс до основ виникнення людської цивілізації і проаналізувати факти з історичних та літературних джерел, можна побачити, що взаємозв'язок мистецтва і медицини у всі періоди розвитку людського суспільства був дуже тісним. Сприятливий вплив на здоров'я людини музики і театру був помічений і використовувався жерцями, лікарями з прадавніх часів. Цілителі Індії, Китаю, Древньої Греції використовували мистецтво як засіб захисту людини від різних хвороб [2, 95].

Нині терапія мистецтвом дійсно широко використовується у роботі спеціальних корекційних дошкільних та шкільних закладів [14, 25]. Дана робота будується на основі принципу врахування структури дефекту і потенційних можливостей дитини («зони найближчого розвитку» за Л. Виготським), тобто врахування здібностей дитини, яка має будь-яку структуру дефекту, а у процесі співробітництва з дорослими дитина може освоювати і засвоювати нові засоби дій [3, 127]. І, як зазначає доктор біологічних наук О. Ніколасва, поєднання творчих можливостей дитини і дорослого може зменшувати слабкі і підсилювати сильні сторони кожного, адже у дитини є безпосередність сприйняття, у дорослого – досвід, у дитини – свобода взаємозв'язку різних елементів, а у дорослого – знання того, яке поєднання буде ефективним [9, 92].

До використання у своїй роботі терапії театру ляльок з давніх часів звертаються психологи і педагоги, психотерапевти і логопеди, адже, як зазначав ще у XIX сторіччі видатний вчений М. Пиро-

гов, театр ляльок стає корисною грою, яка впливає на думки, серце і смак дитини. В наш час відомі психологи І. Медведєва і Т. Шишова широко використовують методику драматичної психоелевації – комплексний вплив на дітей-невротиків за допомогою різноманітних театральних прийомів. Досить цікавими є дослідження російських логопеда В. Добридень і педагога А. Білоногової, які звернули увагу, що ігри з ручними ляльками не тільки відволікають дитину від мовних труднощів, а й взагалі позитивно впливають на її мову [6, 4-6].

Хороший досвід такої роботи накопичено і в Україні. Зокрема, з 2010 року у Житомирській загальноосвітній школі-інтернаті №1 для дітей з вадами зору діє театр-студія «Казкарик», яким спільно опікуються декілька педагогів. На думку відомого психолога Р. Немова, це важливо для розвитку особистості дитини у дитячих групах і колективах, адже доцільно, щоб кожним дитячим колективом в даному випадку опікувались два-три педагоги – спеціалісти в різних галузях людської діяльності. Для того щоб позитивно і різнобічно впливати на особистість дитини, дитячий колектив повинен жити достатньо різноманітним життям, що включатиме у себе види діяльності, які сприятимуть розвитку особистості. На практиці більшість дитячих колективів частіше зайняті одним, рідше двома і дуже рідко трьома різними видами діяльності. В них дитина не в змозі отримати можливість різнобічного особистісного розвитку [8, 569]. А у аматорському театрі ляльок для дітей з обмеженими можливостями створено особливе творче середовище, де вони не соромляться проявити себе, отримати нові навички та досвід спілкування у команді, що сприяє впевненості у власних силах. Тут вони можуть бути і акторами, і художниками, і скульпторами, і співаками, і танцівниками.

Важливо, що у аматорському театрі ляльок є можливість індивідуального виступу учасників, наприклад виконання пісні або танцю у музичній виставі. Як наголошує кандидат педагогічних наук А. Семенова, розвиток індивідуальних здібностей дитини повинен здійснюватись у низці творчих колективів, зокрема, і у театральній студії при закладі освіти, адже естетичне виховання інтенсифікує розвиток самосвідомості, сприяє формуванню соціальної позиції, заснованої на гуманістичних цінностях, гармонізує емоційно-комунікативну сферу особистості, знижує гостроту реагування на стресові фактори в індивідуумів з підвищеною чутливістю, тобто оптимізує їхню поведінку, розширює межі спільної діяльності і спілкування. Воно формує здатність сприймати, відчувати, правильно розуміти і цінувати прекрасне в довкіллі та мистецтві, озброює знаннями, а також прищеплює уміння та навички в галузі доступних видів мистецтв (музики, співу, малювання, художнього слова) розвиває творчі здібності, уміння і навички відчувати і створювати красу в навколишньому житті, на заняттях, вдома, у побуті [13, 122-123].

Художній керівник «Казкарика» Т. Костюченко звертає увагу, що у школі-інтернаті навчаються особливі діти. Їм буває важко розкритися у розмові, але вони мають надзвичайні музичні здібності: гарний слух, чисті голоси. Було помічено, що на уроках музики деякі учні, співаючи, починали перевтілюватись. Виконуючи жартівливі музичні композиції, вони намагались відобразити кожне слово не лише тонально, а й мімікою, жестами. Ще краще це виходило, коли вони брали до рук ляльку, і від імені свого героя розповідали ту чи іншу історію.

Перша лялькова вистава театру-студії «Казкарик» «Зайченятко та його мама» відбулась напередодні 8 Березня, тривала всього 5 хвилин, та успіх був просто шалений. Після успішного дебюту у юних аматорів з'явилося бажання дізнатися більше про театр ляльок. За підтримки адміністрації школи було організовано екскурсію до Житомирського академічного обласного театру ляльок. Діти побували у творчих майстернях театру, де народжуються ляльки, створюються декорації. Надзвичайно цікава подорож у дивовижний закулісний світ настільки захопила малечу, що одразу зросло бажання ставити нові вистави.

При постановці нових вистав у аматорському театрі ляльок важливо враховувати вид лялькового театру, за допомогою якого можна поставити той чи інший сценарій, ступінь складності розвитку сюжету, вік глядача і акторські можливості юних лялькарів. В цілому існує дві великі групи театрів ляльок – простий і складний, кожен із яких, в свою чергу, розподіляється на види за технікою будови ляльки. До простих настільних театрів ляльок відносяться театр іграшок, конусний театр, фланелеграф, настільно-площинний, картонний (домашній), тінювий (картонний, ручний, «живих тіней»), театр «п'яти пальчиків», авторський глиняний (або пластиліновий). Вони відрізняються елементарністю створення (практично немає спеціальних декорацій, використовується підручний матеріал) і користування (ляльки пересуваються відкрито руками актора), доступністю і простотою сюжета (переважають малі фольклорні форми та власні твори) та призначені для дітей дошкільного віку. Іншим є складний театр ляльок, який потребує інших за конструкцією ляльок та особливої сценишми, яку можна встановити і на підлозі глядацької зали. Тоді добре проглядаються і передній, і задній плани вистави [6, 46-68].

«Казкарик» є складним аматорським театром ляльок. В його виставах використовуються ширми, ляльки-рукавички (зайчик та їжачок, братик і сестричка тощо) та тростинні ляльки (святий Миколай, чарівний метелик). Ще одна із активних учасниць «Казкарика» художник-оформлювач В. Розбицька підтвердила, що діти із задоволенням беруть участь у підготовці декорацій, афіш, вигадують костюми для нових ляльок, вносять в процес підготовки вистави безліч ідей. Вихованці просять зіграти того чи іншого персонажа, і, як правило, відмінники полюбують грати хуліганів чи розбійників, а діти-непосиди бажають спробувати себе у ролі доброго чи веселого героя.

Досвідчений педагог, заступник директора з навчально-виховної роботи Т. Федорчук вбачає у такій активності дітей тільки позитивне і зазначає, що театральна діяльність є необхідною складовою у процесі корекції мовлення, розвитку моторики рухів, адже діти з вадами зору часто мають порушення міміки і пантоміміки, а також комунікативної діяльності. А залучення дитини до аматорського театру ляльок дозволяє зняти напругу.

Вистава для дитини з обмеженими можливостями у певній мірі є грою, і у даному випадку тут поєднуються гра предметна (з предметами людської матеріальної і духовної культури), гра рольова (учасники виконують різні соціальні ролі – матері, батька, вихователя, учня, лікаря, пацієнта і т.п.), гра символічна (ширма може бути хаткою або лісом, декорації – квітами або вітрячками), гра сюжетна (дитина відтворює сюжети з подій реального життя людей, розповідей, казок тощо). В процесі гри діти швидше розкриваються, поведуться впевнено, невимушено, тобто соціально адаптуються. До вистав заохочуються всі бажаючі, тож вже наявні результати – діти з обмеженими можливостями мають високі бали по ЗНО та успішно беруть участь у творчих конкурсах.

Також вихованці «Казкарика» – учні 4-5 класів – допомагають своїм вчителям: вони використовують лялькових героїв для роз'яснення наукового матеріалу, здійснюючи міні-постановки на уроках у молодших класах. Наприклад, у першому класі при вивченні абетки, складанні слів у склади. Тобто у даному випадку виконуються всі оптимальні умови для спільної діяльності дітей з обмеженими можливостями. За Р. Немовим, таких умов є декілька. Зокрема, перша така умова – забезпечення кожному члену дитячої групи або колективу можливості активної участі у всіх її справах. Друга умова – отримання багатого і різноманітного досвіду спілкування і спільної діяльності у групах. Третя умова – використання у групах або колективах таких норм і правил взаємодії, котрі ставлять на перший план інтереси особистісного розвитку дитини. Четверта умова – відтворення у практичній діяльності дитячих груп та колективів тієї соціальної реальності, з якою діти, стаючи дорослими, повинні будуть зіткнутися. Діяльність розвиваючих дитячих груп і колективів слід організовувати таким чином, щоб поступово готувати дітей до дорослого життя. П'ята умова – виявлення задатків дитини і перетворення їх у здібності [8, 566-567]. Виконання всіх вищезгаданих умов можна забезпечити у аматорському театрі ляльок.

«Казкарик» вже не раз мав нагоду виступати на професійній сцені, творчість учнів школи-інтернату тепло сприймалася глядачами. Виставу «Зайченятко та його мама» діти з обмеженими можливостями представили на відкритті театального сезону у 2011 році, а музична вистава «Чарівний Метелик» була відзначена почесним дипломом Першого відкритого фестивалю авторських та аматорських театрів «Світ ляльок» [10]. Сценарій вистави «Чарівний Метелик» передбачав мінімальну кількість дійових осіб: дві ляльки-рукавички – Зайчика Білохвостика та Їжачка Федора, тростинну ляльку – Чарівного Метелика, а також трьох акторів на ролі персонажів Лисиці Красуні, Ведмеда Михайлика та Синьої Квіточки. Такий мінімалізм дав змогу підкреслити в музичній виставі особливу камерність, зосередитися на грі та тонких внутрішніх переживаннях її персонажів, на сприйманні дітьми поезії та музики. Сама вистава донесла і глядачам, і її безпосереднім учасникам те, що будь-яка дитина розкривається і змінюється на краще під час творчих занять, а обдарованій дитині не потрібно соромитись того, що вона не така, як усі. Особливого звучання вистава набула у виконанні дітей з вадами зору, адже обдарованій дитині з обмеженими можливостями набагато складніше реалізувати свій творчий потенціал.

Висновок. Таким чином, можна стверджувати, що створення аматорських театрів ляльок для дітей з обмеженими можливостями з використанням комплексу соціально-психологічної підтримки, що включає прийоми і засоби театру, сприяє їх самовираженню, підвищує їх інтерес до оточуючої дійсності, допомагає пізнати життя. Звичайно, постійного розвитку і вдосконалення потребують методи та засоби роботи з аматорським театральним колективом вихованців школи-інтернату, адже дітям з обмеженими можливостями необхідно набувати технічних акторських навичок. Важливу роль у цьому відіграє вільна ігрова дитяча природа.

В аматорському театрі ляльок у зрозумілій і доступній формі дітям з вадами здоров'я прищеплюються загальнолюдські цінності. Тож у результаті спільної творчості в доброзичливій атмосфері

аматорського театру ляльок відбуваються не тільки процеси навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями, а й здійснюється процес їх соціалізації.

Література

1. Ветлугина Н. А. Методика музыкального воспитания в детском саду: учеб. для учащихся пед. уч-щ по спец. «Дошк. воспитание» / Н. А. Ветлугина, И. Л. Держинская, Л. Н. Комиссарова и др.; под ред. Н. А. Ветлугиной. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1982. – 272 с., ил.
2. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей. Педагогічні науки / Головний редактор Локарева Г. В. – Запоріжжя: Запорізький національний університет. – 2009. – №1. – 186 с.
3. Выготский Л. С. Проблема обучения и умственного развития в школьном возрасте: избранные психологические исследования / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1956. – 449 с.
4. Гриценко Т. Б. Культурологія: навч. посіб. / Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, А. Ю. Кондратюк та ін. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
5. Ерасов Б. С. Социальная культурология / Б. С. Ерасов. – М.: Аспект Пресс. – 1996. – 591 с.
6. Иванцова Л., Коржова О. Мир кукольного театра / Л. Иванцова, О. Коржова – Ростов-н/Д: «Феникс», 2003. – 320 с., прил.
7. Караманенко Т. Н., Караманенко Ю. Г. Кукольный театр – детям. Пособие для воспитателей детских садов / Т. Н. Караманенко, Ю. Г. Караманенко – К.: Рад. шк., 1986. – 159 с.
8. Немов Р. С. Психология: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн. / Р. С. Немов – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн. 2: Психология образования. – 608 с.
9. Николаева Е. И. Психология детского творчества / Е. И. Николаева – 2-е изд. – СПб: Питер, 2010. – 240 с., ил.
10. Поліщук Я. «У театрі-студії займається вся школа» / Я. Поліщук // Місто. – 2013. – 7 лютого – с. 5.
11. Полунина В. Н. Искусство и дети: Из опыта работы учителя / В. Н. Полунина – М.: Просвещение, 1982. – 191 с., ил.
12. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посіб. / В. А. Роменець. – 2-ге вид., доп. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
13. Семенова А. В. Основи психології і педагогіки: навч. посіб. / А. В. Семенова, Р. С. Гурін, Т. Ю. Осипова – К.: Знання, 2006. – 319 с.
14. Теорія і практика арт-терапії: навчально-методичний комплекс / Уклад. І. В. Бабій. – У: Алмі – 2014. – 75 с.
15. Федотов А. Я. Техника театра кукол / А. Я. Федотов – М.: «Искусство», 1953. – 204 с.

References

1. Vetlugina, N. A., Dzerzhinskaya, I. L. & Komissarova, L. N. (1982). Methodology of musical education in kindergarten: a textbook for students of teacher training colleges on a speciality "Preschool education". Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
2. Lokareva, G. V. (2009). Vestnik of Zaporizhzhya national University: collected articles. Pedagogical sciences, 1, 95-100 [in Ukrainian].
3. Vygotsky, L. S. (1956). The problem of learning and mental development at school age: selected psychological studies. Moscow: Pedagogika [in Russian].
4. Hrytsenko, T. B. (2009). Cultural studies: a textbook. Kyiv: Tsentr uchbovoy literatury [in Ukrainian].
5. Erasov, B. S. (1996). Social cultural studies. Moscow: Aspect Press [in Russian].
6. Ivantsova, L. & Korzhova, O. (2003). World of puppetry. Rostov-n/D: «Fenics» [in Russian].
7. Karamanenko, T. N., & Karamanenko, U. G. (1986). Puppet theatre – kids. A Handbook for kindergarten teachers. Kyiv: Radyanska shkola [in Russian].
8. Nemov, R. S. (2001). Psychology: textbook for students of higher pedagogical educational institutions in 3 books. Book 2: the Psychology of education. Moscow: Gumanit. izd. Tsentr VLADOS [in Russian].
9. Nikolaeva, E. I. (2010). Psychology of children's creativity. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
10. Polishchuk, Ya. (2013). The theater-studio is engaged in the whole school. Misto, 7 February, 5 [in Ukrainian].
11. Polunina, V. N. (1982). Art and children: From the experience of the teacher. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
12. Romenets, V. A. (2001). The psychology of creativity: a manual. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
13. Semenova, A. V., Gurin, R. S., & Osipova, T. U. (2006). Fundamentals of psychology and pedagogics. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
14. Babiy, I. V. (2014). Theory and practice of art therapy: teaching and methodical complex. Uman: Almi [in Ukrainian].
15. Fedotov, A. Ya. (1953). Technique of puppet theatre. Moscow: «Iskusstvo» [in Russian].